

*Dr Zoran Jovanović, redovni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu
ORCID: 0000-0001-8070-6342*

*Pregledni nučni rad
UDK: 35:004*

DOI: <https://doi.org/10.46793/XXIIMajsko.035J>

OSVRT NA RAZVOJ ELEKTRONSKE UPRAVE*

Rezime

Ogroman značaj elektronske uprave za sadašnjost i budućnost države i društva zahteva temeljan teorijsko-praktični pristup koji će obuhvatiti određenje samog pojma elektronske uprave, njene uloge i značaja za savremeno društvo i državu. U tom cilju, učinimo osvrt na istorijski razvoj da bi čitalac razumeo kako se došlo do trenutnog stanja i koji bi to budući pravci razvoja mogli da se ostvare. Rad je prevashodno usmeren na naučno-pravnu analizu osnovnih elemenata, instituta i pojavnih oblika elektronske uprave. Cilj je da se ukaže na širinu i značaj elektronske uprave, kao relativno nove pojave u svetu i kod nas, i na taj način da pružimo skroman doprinos i polaznu osnovu za buduća naučna i stručna istraživanja, projekte i promatranja ove socijalne i pravne pojave.

Ključne reči: elektronska uprava, organi državne uprave, informaciono društvo, digitalizacija uprave, državna vlast

1. Uvodne napomene - od industrijske revolucije do informacionog društva

Od samog nastanka ljudsko društvo se nalazi u neprekidnom razvoju. Taj razvoj je tekao nekad brže, nekad sporije, pa se čitav period može podeliti na etape razvoja. Svaka etapa razvoja obeležena je specifičnostima koje se uobičajeno vezuju za osnovna sredstva rada i funkcionisanja društva.

Kao jedan od značajnijih momenata u istoriji razvoja ljudskog društva uzima se *Prva industrijska revolucija*. Prva industrijska revolucija koja se javlja sredinom XVIII veka, predstavlja period razvoja ljudskog društva u okviru koga dolazi do tehnoloških inovacija koje uspevaju da olakšaju težak ručni rad sa mašinama. Zahvaljujući tehnološkom napretku, pre svega, pronalasku parne

* Rad je rezultat naučnoistraživačkog rada autora u okviru Programa istraživanja Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu za 2026. godinu, koji se finansira iz sredstava Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

mašine, telegrafa, novih načina rada i funkcionisanja fabrika, dolazi do masovne proizvodnje različitih sredstava za rad i život, što je automatski dovelo do povećanja životnog standarda i novog perioda u ljudskoj istoriji. Ovaj period podstakao je još značajnija ulaganja i napore za daljim razvojem, tako da se ubrzo, već krajem XIX veka, javlja nova etapa u razvoju ljudskog društva koja se može označiti kao *Druga industrijska revolucija*, odnosno *Tehnološka revolucija*. Ova etapa je još više u odnosu na prethodnu uticala na svakodnevni život ljudi. Pre svega, Teslini pronalasci u domenu naizmenične i višefazne struje, koji su omogućili brz i povoljan prenos električne energije, uticali su i na druge pronalaskeske poput električne sijalice, motora sa unutrašnjim sagorevanjem, tj. automobila, aviona i električnih tramvaja, itd. U ovom periodu javljaju se i prvi telefoni koji omogućavaju udaljenu komunikaciju, a ujedno dolazi i do veće iskorišćenosti potencijala nafte, što ubrzava i omasovljuje saobraćaj i time direktno utiče na razvoj celokupne svetske privrede.¹

Nove konture sveta i društva prirodno su vodile do novih pronalazaka i stepena razvoja društva, tako da se već polovina XX veka može označiti kao ulazak u novu fazu ljudske istorije. Tada nastupa *Treća industrijska revolucija*, poznatija kao *Digitalna revolucija* koja je zauvek promenila ljudsko društvo i način čovekovog posmatranja sveta oko sebe.² Digitalna revolucija uticala je na način obavljanja svakodnevnih delatnosti, na samu privredu i način obavljanja poslovnih aktivnosti, na ljudske sposobnosti i mogućnosti, na razumevanje prirode i svemira i mnogo toga drugog. Suštinski, ona se sastoji od transformacije analognog i mehaničkog sadržaja u digitalni korišćenjem elektronskih sredstava. Zahvaljujući računarima, mikroprocesorima, mobilnim telefonima i posebno internetu, način funkcionisanja čoveka i privrede zauvek je izmenjen.

Trenutno, javljaju se naznake *Četvrte industrijske revolucije*,³ koja se prirodno nadovezuje na informaciono društvo i osnove treće industrijske revolucije. Nove informaciono-komunikacione tehnologije sve više postaju deo društva i imaju snažan uticaj na svakodnevni život ljudi. Javljaju se nove pojave, poput pametnih informacionih uređaja, veštačke inteligencije i robota koji simuliraju razmišljanje i funkcionisanje čoveka. Treća i četvrta etapa razvoja izvršile su toliko snažan uticaj na društvo i tradicionalne obrasce ponašanja da se moderno društvo može označiti i kao *informaciono društvo*.

¹ Schwab, K., *Četvrta industrijska revolucija*, World Economic Forum, 2016, str. 17–18.

² Basara, N., *Digitalna transformacija kao temelj 4. industrijske revolucije*, (završni rad), Politehnika Pula, 2017, str. 7.

³ Za više o četvrtoj industrijskoj revoluciji vid: Schwab, K., *Četvrta industrijska ...*, 2016.

2. Informaciono društvo i informaciono-komunikacione tehnologije

Informaciono društvo se javlja kao posledica treće i četvrte industrijske revolucije, a naziv dobija, po možda, i najznačajnijem elementu vremena u kome živimo – informaciji. Informacija predstavlja osnovnu odrednicu savremenog društva, koja svoju moć crpi iz značaja i uloge modernih informaciono-komunikacionih tehnologija. Zahvaljujući digitalizaciji informacija, danas je moguće predvideti sutrašnje vreme, ponašanje prirode i čoveka, predvideti poslovni uspeh ili neuspeh, ishod različitih operacija, najbliži put do željene destinacije i mnogo toga drugog. „Stoga, proces intenzivnog stvaranja, obrade i prenosa informacija korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija predstavlja jednu od ključnih odlika razvijenih zemalja savremene civilizacije. One se, zbog toga, često karakterišu kao informaciona društva i navode kao primer upotrebe savremenih tehnologija za revolucionarne pomake u privredi, nauci i obrazovanju i, uopšte, u unapređenju životnih uslova”.⁴

Zbog čega je informacija stekla tako važnu poziciju u savremenom društvu? Jedan od osnovnih razloga nalazi se u omogućavanju sveopšte digitalne interakcije. Digitalna interakcija omogućena je pronalascima i ostvarivanjem značajnih potencijala računara, interneta i telekomunikacionih mreža.

Računari su omogućili čuvanje velikog broja podataka i informacija. Razvojem njihove snage i moći, omogućena je brza i efikasna obrada podataka koja se odnosi na njihovo premeštanje, ukrštanje, izmenu, deljenje i korišćenje u različite svrhe. Takve mogućnosti ostvarile su neposredan uticaj na način ljudske komunikacije, privredne obrasce, poslovne koncepte i uopšte pogled čoveka na savremeni svet i njegovu poziciju u njemu. Jedan od najvažnijih fenomena današnjice jeste internet. Internet je omogućio sveopšte povezivanje subjekata i razmenu ogromnog broja podataka i informacija u kratkom vremenskom periodu. U svom sadejstvu, računari, mobilni telefoni, internet i telekomunikacione mreže omogućili su brze kontakte između ljudi, ali i mašina, nezavisno od toga gde se nalaze subjekti koji komuniciraju. „Iako još u fazi adolescencije, ključni transformatorski kapaciteti Interneta uključuju njegov potencijal za radikalno smanjivanje troškova, maksimalno povećanje brzine, širi doseg i iskorenjivanje udaljenosti kod komunikacije i razmene informacija”.⁵ Telekomunikacione mreže utiču na povezivanje interneta, računara, mobilnih telefona i drugih mobilnih uređaja i od sveta stvaraju „digitalno mesto”. Sve pomenute okolnosti dodatno su uticale na izmenu tradicionalnih poslovnih i privatnih obrazaca ponašanja i kulture, budući da se čovekov život, bilo privatni, bilo poslovni, više ne može zamisliti bez korišćenja pomenutih sredstava koja se mogu obuhvatiti zajedničkim nazivom – informaciono-komunikacione tehnologije.

⁴ Subotić, O., *Informaciono kontrolisano društvo*, Stari Banovci – Beograd. 2011, str. 11.

⁵ Norris, P., *Digital Divide – Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press, 2012, str. 232.

Informaciono-komunikacione tehnologije uticale su na potrebu razvoja skoro svih društvenih obrazaca, a posebno razvoja digitalne pismenosti. Digitalna pismenost omogućila je da pojedinci i grupe dodatno iskoriste i razviju mogućnosti koje pružaju informacione tehnologije i to u pravcu poboljšanja životnih i poslovnih standarda. Jednostavno, nove tehnologije su zauvek izmenile do tada poznati svet i način funkcionisanja.

Mogućnosti i direktne koristi od informaciono-komunikacionih tehnologija i povezanog društva prvo su uvideli privredni subjekti. Privredna društva i korporacije su ulaganjem novca i resursa uticali na sve veću prisutnost ovih tehnologija u proizvodnim, uslužnim i drugim poslovnim procesima. Proizvodi i usluge koje su plod novih tehnologija postaju sve kvalitetnije, povoljnije i pristupačnije što ima direktni uticaj na životni standard i ponašanje građana.

Vremenom, informaciono-komunikacione tehnologije postaju sve dostupnije i neophodnije za svakodnevnu upotrebu, pa i građani polako prihvataju tehnološke trendove i počinju da ih koriste za svakodnevne lične i poslovne aktivnosti u najrazličitijim oblastima društvenog života. Celokupni privatni sektor postaje digitalizovan i neraskidivo povezan sa informaciono-komunikacionim tehnologijama. Ipak, pored privatnog sektora, nezaobilazni sastavni element informacionog društva čini i javni sektor. Poseban zamah razvoju informaciono-komunikacionih tehnologija u javnom sektoru dale su bezbednosne strukture razvijenih država, koje su nove tehnologije koristile i usavršavale za potrebe Hladnog rata.⁶ Ipak, novo društveno okruženje zahtevalo je implementaciju informaciono-komunikacionih tehnologija i u aktivnosti drugih organa javne vlasti, pa se i države širom sveta susreću sa potrebom prihvatanja novih tehnologija i pronalaženjem nove pozicije u sada već transformisanom, informacionom društvu.

3. Uticaj informacionog društva na državu i njene grane vlasti

Jedan od osnovnih delova svakog društva, pa i informacionog, jeste država. Država je neraskidivo povezana sa društvom, budući da mu ona daje konture, oblik tako što strateškim odlukama, pravnim normama i autoritetom monopola sile usmerava celokupni društveni razvoj. Pravila koja država ustanovljava neraskidivo su povezana sa svakodnevним privatnim i poslovnim životom građana i privrednih subjekata. Ipak, ni država ne bi mogla da postoji bez društva. Društvo predstavlja svrhu postojanja države, svrhu i supstancu zbog kojih ona i postoji. Zbog toga, odnos države i društva jeste blisko i neraskidivo povezan, pa promene u razvoju društva nužno utiču na koncept i prirodu same države, odnosno njenih organa.

Kada govorimo o uticaju informacionog društva na državu, suštinski mislimo na uticaj koje društvo ima na njene organe, one koji vrše državnu vlast. „Informaciono-

⁶ Dimitrijević, P., *Umrežena javna uprava*, Pravni život, br. 11/2009, str. 117.

komunikacione tehnologije pružaju velike mogućnosti za različite institucije da svoje usluge pružaju na bolji i efikasniji način".⁷

Imajući u vidu najšire prihvaćenu podelu grana državne vlasti na zakonodavnu, izvršnu i sudsku, može se govoriti o uticaju informacionog društva, interneta, novih tehnologija i komunikacionih mreža na ove grane državne vlasti.⁸ „Kao delatnost koja reguliše sve druge delatnosti, politika ne može ostati nezahvaćena promenama koje je internet (i druge informaciono-komunikacione tehnologije) uneo u društvo. Interaktivnost interneta je otvorila nove mogućnosti za participaciju građana u političkom (i administrativnom) životu".⁹

U teoriji i praksi javljaju se različiti oblici digitalizacije u pogledu forme organizovanja i aktivnosti svih državnih vlasti. Zakonodavna vlast sve više koristi nove tehnologije u cilju kvalitetnijeg i efikasnijeg donošenja zakona i drugih propisa, održavanjem elektronskih sednica, prilikom obrade podataka i provere zakonitosti i usklađenosti novih propisa, digitalne komunikacije sa međunarodnim organizacijama, stranim državama i građanima, prilikom objavljivanja novih pravila koja su doneta, itd. Sudska grana vlasti, takođe, prihvata nove digitalne i elektronske mogućnosti. Zapisnici se sastavljaju na računarima, javlja se mogućnost digitalne komunikacije sudova sa strankama, drugim sudovima i organima vlasti, kao i celokupnom javnošću, sudski postupci se u pojedinim situacijama vode korišćenjem video-konferencijske veze, baze sudskih presuda i odluka se javno objavljuju u digitalnim formatima, sudovi mogu da pristupaju digitalnim bazama podataka drugih organa javne vlasti, itd.¹⁰

Na kraju, možda i najveći uticaj digitalizacije u odnosu na grane državne vlasti može se konstatovati u pogledu izvršne grane vlasti, tačnije njenog upravnog dela. Izvršna vlast sastoji se od dva povezana dela. Jedan je političko-izvršne prirode i predstavljen je u obliku predsednika (šefa države) i Vlade na čijem se čelu nalazi premijer (predsednik Vlade). Njihove dužnosti tiču se vođenja i usmeravanja razvoja države, čime na posredan način usmeravaju društvo u određenom političkom smeru, zbog čega se ovaj element i naziva političko-izvršnim. To znači da „političko-izvršna

⁷ Davinić, M., Todoroski, I., *Elektronska uprava u Republici Srbiji – Trenutno stanje i pravci razvoja*, Pravni život, br. 10/2011, str. 327.

⁸ Za više o dilemama u vezi sa podelom vlasti vid. Milosavljević, B., *Načelo podela vlasti u ustavu i ustavnoj praksi Republike Srbije*, Pravni zapisi, god. III, br. 1/2012, str. 5–21. Martinović, A., *Načelo podela vlasti u trouglu političke filozofije, pravne teorije i pozitivnog zakonodavstva – sa posebnim osvrtom na odnos vlade i uprave u sistemu podela vlasti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1/2006, str. 301–311.

⁹ Damjanović, I., *Elektronska demokratija (e-democracy) kao mogućnost demokratizacije*, Srpska politička misao, god. 16, vol. 23, br. 1/2009, str. 86.

¹⁰ Za više o različitim aspektima digitalizacije sudova vid. Bodul, D., Brkić, A., *Digitalizacija građanskog sudovanja: e-pravosuđe kao instrument gospodarske konkurentnosti*, Zbornik radova: Suvremeni izazovi EU, Republike Hrvatske i zemalja Zapadnoga Balkana, Rijeka 2020, str. 15–35. Više o digitalizaciji upravnog sudstva vid. Prlja, D., Andonović, S., *Digitalizacija rada Upravnog suda*, Savremena uprava, br. 1/2019, str. 17–22.

funkcija praktično predstavlja univerzalnu dimenziju političke organizacije svakog društva, na svim nivoima, od osnovice pa do vrha političkog sistema”.¹¹ Drugi deo je upravno-pravne prirode. Upravno-pravni element sačinjen je od povezanih organa, organizacija i pojedinaca koji obavljaju „upravnu funkciju” u društvu. Upravna funkcija sastoji se od brojnih javnih zadataka i dužnosti koji su u službi primene opštih i pojedinačnih pravnih normi koje se mogu primenjivati i upotrebom (zakonitog) državnog monopola prinude.¹²

Baš taj drugi element upravno-pravne prirode, koji je predstavljen organima državne i nedržavne javne uprave, ima najbliži odnos sa građanima i društvom u odnosu na ostale grane vlasti. Organi uprave se staraju o izvršavanju i konkretizaciji opštih pravnih normi na pojedinačne slučajeve građana, pravnih lica i drugih organizacija. Oni rešavaju pojedinačne i nesporne situacije, obrazuju javne službe, pružaju javne usluge i druge oblike pomoći građanima, ali i sprečavaju nedozvoljeno ponašanje i izvršavaju odluke autoritativnim postupanjem. Dakle, upravni aparat primenjuje politiku i viziju koju kreira Vlada, kao nosilac izvršne grane vlasti. Kao takva, upravna delatnost je usmerena ka budućnosti i bliskom odnosu sa svim građanima i privrednim subjektima, odnosno svima onima koji čine državu i društvo. Zbog toga, upravni organi morali su da se usklade sa novim pojavama i trendovima razvoja i da prihvate nove obrasce informacionog društva, odnosno procese digitalizacije.

4. Digitalizacija uprave – ka pojmu elektronske uprave

Najmasovniji i najveći deo izvršne grane vlasti predstavljaju organi uprave. Kao opšti zajednički pojam za sve organe uprave u okviru jedne države koristi se pojam *javna uprava*. Ona se najopštije može odrediti kao sistem organizovanih upravnih organa i organizacije jedne države, pri čemu se odnosi kako na upravne organe i organizacije u sastavu države, tako i na one organe koji nisu u sastavu države, ali zbog javnih ovlašćenja koja su im poverena, ipak, pripadaju javnoj upravi i obavljaju one poslove koje obavljaju i državni organi uprave.¹³

Zahvaljujući javnoj upravi, pravo i pravne norme ne ostaju samo „slovo na papiru”, već dolazi do njihove stvarne primene u svakodnevnom životu. Upravo se bliskost organa uprave sa građanima i stvara zbog prirode posla i zadataka koje organi obavljaju u društvu, što upravnu granu vlasti čini znatno bližom svakodnevnim problemima i izazovima građana, nego bilo koju drugu granu vlasti. Na taj način ona čini „važan deo institucionalne arhitekture društva pa se menja pod uticajem opšteg

¹¹ Maljković, N., *Političko-izvršna funkcija u društvenopolitičkom sistemu Jugoslavije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 1985, str. 146–147.

¹² Za sadržinu upravne funkcije u materijalnom smislu vid. Bačanić, N., *Upravno pravo, knjiga I – Uvodna i organizaciona pitanja*, Kragujevac, 2011, str. 12.

¹³ Lilić, S. *Upravno pravo i upravno procesno pravo*, Beograd, 2013, str. 165–166.

društvenog razvoja, kako globalnog, tako i onog na razini pojedine zemlje".¹⁴ Zbog toga, uprava je nužno usmerena na društvene procese, društvene promene i novine u razvoju. „U cjelini, tendencije društvenog razvoja odražavaju se kao povećanje kvalitete i dostojanstva ljudskog života. Odlikuje ih kompleksnost i međupovezanost te stvaranje nuspojava, za koje društvo traži odgovore, a za te odgovore angažira javnu upravu. Te su tendencije međusobno povezane i isprepletene.”¹⁵

Pomenuti navodi jasno su uočljivi i u odnosu javne uprave sa procesima digitalizacije i upotrebe informaciono-komunikacionih tehnologija. Takva dešavanja nisu proizvod novog doba, imajući u vidu da je još u XIX veku Maks Veber (*Max Weber*) ukazao da „osnovni izvor superiornosti birokratskog oblika upravljanja (državom) leži u tehničkom znanju koje, zbog razvoja moderne tehnologije i poslovnih proizvodnih metoda, postaje potpuno neophodno”.¹⁶ Njegove reči ukazuju da je znanje u stvari moć, te da je ono neophodno u radu uprave. To se praktično i ostvarilo, pa se organi uprave postepeno modernizuju, prihvatajući i implementirajući nove obrasce i koncepte delovanja u svoj rad i organizaciju. Zato se celokupni upliv digitalizacije i novih tehnologija u organe uprave može obuhvatiti pojmom *elektronska uprava*. Elektronska uprava predstavlja novu pojavu u razvoju javne uprave i rezultat je razvoja savremene informacione i komunikacione tehnologije.¹⁷

5. Pojam elektronske uprave

Jedan od osnovnih zadataka u vezi sa elektronskom upravom jeste određenje njenog pojma. Iako se u teoriji i praksi najviše koristi termin elektronska uprava (skraćeno: e-uprava), u literaturi se mogu naći i drugi termini poput elektronska vlada, elektronska administracija, elektronsko upravljanje, digitalna uprava, itd.¹⁸ Poteškoće u određenju pojma uočili su i drugi autori pa se tako navodi da „elektronska uprava označava različite stvari za različite ljude. Pojedini definišu ovaj pojam kao digitalizaciju državnih informacija ili kao način uključivanja u digitalne transakcije sa korisnicima. Za druge, elektronska uprava se sastoji od stvaranja internet prezentacije na kojoj se mogu naći informacije o političkim i vladinim pitanjima.”¹⁹ Autor ovog

¹⁴ Koprić, I., Marčetić, G., Musa, A., Đulabić, V., Lalić Novak, G., *Upravna znanost*, Zagreb 2014, str. 27.

¹⁵ Isto, str. 28.

¹⁶ Weber, M., *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London 1978, str. 223.

¹⁷ Jovanović, Z., *Elektronska uprava u Srbiji*, Zornik radova: Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope, knj. 3, Kragujevac, 2008, str. 13.

¹⁸ Vučinić, D., *Elektronska uprava – koncept i usluge sa osvrtom na elektronsku upravu u Republici Srbiji*, Glasnik prava, god. XI, br. 1/2020, str. 47.

¹⁹ Ndou, V., *E-Government for Developing Countries: Opportunities and Challenges*, The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries – EIJSDC, no. 18/2004, str. 3, dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.691.9561&rep=rep1&type=pdf>, 15.3.2026.

rada smatra da elektronska uprava predstavlja pojavu koja je daleko šira od puke digitalizacije rada organa uprave ili njihove internet prezentacije. Takav stav zasniva se na shvatanjima pojma elektronske uprave, ali i njenim pojavnim oblicima u zakonodavstvu i praksi.

5.1. Prethodna pitanja u vezi sa pojmom elektronska uprava

Pre nego što se upustimo u teorijsku analizu pojma elektronska uprava i pokušaje njegovog određenja u međunarodnim izveštajima i nacionalnim propisima, smatramo da je potrebno raščlaniti elemente u okviru pojma elektronska uprava. Naime, ovaj pojam sastoji se od termina „elektronska” i termina „uprava”.

Prvi termin *elektronska* označava da se radi o specifičnom, digitalnom načinu delovanja i rada organa uprave, kao suprotnost radu koji se zasniva na isključivom korišćenju ljudskih resursa i upotrebi papira. Dakle, digitalno nasuprot papirnom. U tom smislu, elektronsko se odnosi na elektronsko delovanje organa uprave korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija u radu.

Stoga, u smislu pojma elektronska uprava, termin „elektronska” može se izjednačiti sa korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija u radu i prezentaciji. Informaciono-komunikacione tehnologije predstavljaju sredstvo ostvarivanja audio-vizuelnih načina komunikacije i sredstvo razmene informacija i podataka i proizvod su razvoja nauke, tehnike i tehnologije. Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija danas uključuje velike servere, umrežene računare, baze podataka, povezane digitalne mreže organa uprave i druge elektronske mreže putem kojih subjekti komuniciraju jedni sa drugima.²⁰

Sam pojam informaciono-komunikacionih tehnologija može se dalje raščlaniti na dva osnovna činioca: informacione tehnologije i komunikacione tehnologije. „Informaciona tehnologija je tehnologija koja koristi računare za prikupljanje, obradu, čuvanje, zaštitu i prenos informacija. Informacionim tehnologijama pridružene su komunikacione tehnologije, jer je danas nezamisliv rad sa računarom ako on nije povezan u mrežu, tako da se govori o informaciono-komunikacionoj tehnologiji.”²¹ Dakle, informaciono-komunikacione tehnologije ukazuju na upotrebu tehnološki razvijenih mašina i digitalnih programa u cilju razmene i korišćenja informacija i podataka koji se nalaze u digitalnom obliku. Posmatrajući sa tehničke strane, informaciono-komunikacione tehnologije jesu zajednički naziv za brojne i različite pojavne oblike hardvera²² i softvera²³ koji su međusobno sistemski povezani na različite načine, ostvarujući novu digitalnu, odnosno virtuelnu realnost.

²⁰ Upor. Henman, P., *Governing Electronically, E-Government and the Reconfiguration of Public Administration, Policy and Power*, Palgrave Macmillan, UK, 2010, str. 28.

²¹ Rendulić, D. I., *ITdesk.info – projekat računarske e-edukacije sa slobodnim pristupom – Priručnik za digitalnu pismenost*, Zagreb, 2013, str. 1.

²² Osnovne komponente od kojih se sastoje informaciono-komunikacione tehnologije jesu hardver („tvrdi deo”) i softver („meki deo”). Hardver i softver predstavljaju tehničke

Drugi termin u pojmu jeste *uprava*. Termin uprava ukazuje na državu i javni sektor, odnosno upravno-izvršne organe koji ih čine. To znači da se pojam elektronska uprava ne odnosi na lica, organe i organizacije iz privatnog sektora, odnosno privatnog prava. U nekim radovima se pojam elektronske uprave može odnositi na poslovnu administraciju, odnosno menadžment privrednih subjekata. Korišćenje novih tehnologija radi ubrzanja procesa rada, olakšavanja komunikacije, razmene podataka i povećanja efikasnosti poslovnih procesa privrednih društava i fizičkih lica neće biti predmet našeg interesovanja. Naše istraživanje elektronske uprave odnosi se isključivo na organe državne i nedržavne javne uprave, odnosno na organe javne uprave.

5.2. Pojam elektronska uprava kod domaćih autora

Elektronska uprava jeste relativno nova pojava koja se i dalje nalazi u razvoju, iako je obuhvaćena pravnim normama i primenjuje se u praksi. Zbog toga, određenja pojma elektronska uprava u domaćoj literaturi nema previše, a i pored toga autori koriste različit pristup i osnovne elemente prilikom definisanja i određivanja granica pojma elektronska uprava.

U domaćoj pravnoj misli veliki doprinos istraživanju elektronske uprave dali su profesori Stevan Lilić, Predrag Dimitrijević i Dejan Milenković. Njihova dela služe kao polazna osnova prilikom određenja pojma, ali i razumevanja celokupnog koncepta elektronske uprave.

Prema Liliću, elektronska uprava predstavlja „koncept u okviru kojeg se informatička i komunikaciona tehnologija koristi na svim područjima javne uprave i na osnovu kojeg se državna uprava transformiše i redefiniše kao javna služba. U okviru koncepta e-uprave, informatička tehnologija se široko koristi u

komponente koje svoju upotrebnu vrednost ostvaruju uvođenjem u određeni društveni sistem ili podsistem (pravni, medicinski, ekonomski, sportski, itd.) u kome ostvaruju svoju svrhu kao sredstvo i metoda rada. Ove komponente predstavljaju osnovne jedinice informaciono-komunikacionih tehnologija, pa samim tim imaju veliki značaj kao sredstvo rada organa uprave. Hardver (*hardware*) se može razumeti kao sistem fizički opipljivih (materijalnih) elemenata koji u svom jedinstvu čine „tvrđi” deo računarskog sistema. Za više vid. Milosavljević, M., Veinović, M., Grubor, G., *Informatika*, Beograd, 2009, str. 44.

²³ Softver (*software*), sa druge strane, predstavlja određeni računarski program (sistemski povezane informacije računarskog jezika) koji omogućava funkcionisanje računarskog sistema. Prema tome, softver, odnosno računarski program, predstavlja povezane mašinske i logičke kodove (instrukcije) koji upućuju računarski program na obavljanje određenih zadataka. Za razliku od hardvera, softver ne predstavlja opipljivi deo računarskog sistema, već on predstavlja „zbir informatičkih programa, procesa, pravila, dokumentacije i datoteka, koji čine deo operacija jednog informatičkog sistema”, IEEE Software Engineering Standard 729–1993: Glossary of Software Engineering Terminology, IEEE Computer Society Press, 1993, nav. prema: Milosavljević, M., Veinović, M., Grubor, G., *nav. delo*, str. 113.

postupcima pružanja niza različitih usluga građanima...”.²⁴ Iz takvog određenja, mogu se odrediti tri zasebna elementa elektronske uprave koji se odnose na:

1. Otvorenost i transparentnost aktivnosti državnih organa;
2. Digitalne usluge koje omogućavaju klijentima korišćenje interneta za regulisanje dažbina, podnošenje zahteva, učešće u postupcima i
3. Povezivanje organa državne uprave.

U skladu sa koncepcijom i shvatanjem javne uprave kao javne službe, ovaj autor ima stav da pojava elektronske uprave utiče i na izmenu tradicionalne prirode i uloge javne uprave. Prihvatanjem informaciono-komunikacionih tehnologija i olakšavanjem ostvarivanja prava i interesa građana, javna uprava se sve više udaljava od pozicije vlasti, a sve više približava javnoj službi. Kao javna služba, ona teži da ostvari partnerski odnos sa građanima i privrednim subjektima kojima služi i pomaže. Osnovno sredstvo u takvoj transformaciji jesu upravo informaciono-komunikacione tehnologije i instituti elektronske uprave.

Dimitrijevićevo shvatanje elektronske uprave bazira se na sličnoj polaznoj osnovi i elementima. On posmatra elektronsku upravu kao „socijalno informacioni upravno-pravni sistem koji koristi *Web aplikacije* zasnovane na internetu i druge informacione tehnologije povezane sa procedurama koje omogućavaju primenu tih tehnologija, kojima se olakšava pristup i isporuka informacija i upravnih službi građanima, agencijama i raznim vladinim organima”.²⁵ Iako priznaje izuzetno važnu ulogu elektronske uprave kao posebnog socijalnog, a ne samo informacionog sistema, Dimitrijević ne govori o potpunoj transformaciji pravne prirode javne uprave. Ipak, autor konstatuje jasnu promenu u načinu funkcionisanja uprave i promeni odnosa prema subjektima sa kojima dolazi u kontakt i sa kojima sarađuje.

Treba pomenuti i shvatanje **Milenkovića**, koji u svom delu o savremenim teorijama uprave navodi da „Elektronska uprava kao takva nije posebna doktrina, već izraz koji ukazuje kako razvoj savremene informacione tehnologije utiče na ostvarivanje ciljeva i zadataka javne uprave, i deluje u krajnjoj liniji na njenu organizacionu strukturu kao sistem.”²⁶ Ovo shvatanje je zanimljivo budući da posmatra elektronsku upravu na jedan drugačiji način, kao posebnu pojavu i stepen razvoja uprave, pri čemu se pravi jasna distinkcija u odnosu na doktrine u vezi sa organizacijom i funkcionisanjem uprave koje su prevashodno teorijskog i subjektivnog određenja. Sa druge strane, pojava elektronske uprave je sveopšta pojava, za koju se, slobodno možemo zaključiti, ne postavlja pitanje opravdanosti ili adekvatnosti primene.

²⁴ Lilić, S., *nav. delo*, str. 257–258.

²⁵ Dimitrijević, P., *Elektronska uprava i informaciono društvo*, Moderna uprava – časopis za upravno-pravnu teoriju i praksu, 2009, str. 121.

²⁶ Milenković, D., *Savremene teorije i moderna uprava*, Beograd, 2019, str. 66.

5.3. O pojmu elektronske uprave kod stranih autora

Kod stranih autora zastupljena su nešto šira shvatanja elektronske uprave koja podrazumevaju upliv i pojedinih drugih grana prava osim upravnog, poput ustavnog i privrednog. Šta više, autori obuhvataju i pojedine koncepte javnog menadžmenta i upravne nauke prilikom određivanja pojma elektronske uprave.

Koprić i ostali autori monografije „Upravna znanost – Javna uprava u suvremenom kontekstu” imaju stav da elektronska uprava (e-uprava) „označava korišćenje IKT-a (informaciono-komunikacionih tehnologija – dodao autor) radi povećanja ekonomičnosti, efikasnosti i kvalitete upravnih usluga s jedne strane, te povećanje transparentnosti i odgovornosti s druge”.²⁷ Ovi autori konstatuju da je sam koncept elektronske uprave posledica povećanog obima informacija, ali i povećanog tehnološkog napretka i znanja, koji omogućavaju njihovo efikasno korišćenje i upotrebu za izvršavanje javnih poslova. Reč je dakle o uticaju elektronske uprave na povećanje opštih kapaciteta uprave i razvoju njenih osnovnih vrednosti.

Dalje, **Vrčak i Musa** konstatuju da „u najširem smislu, e-uprava predstavlja korišćenje informacijsko-komunikacijske tehnologije u javnoj upravi u svrhu povećanja efikasnosti i učinkovitosti u pružanju javnih usluga i funkcioniranja unutarnjih procesa, s jedne strane, te povećanja transparentnosti i odgovornosti javne uprave, s druge strane.”²⁸ Dakle, autori određuju elektronsku upravu kroz prizmu vrednosti koja se ostvaruje novim tehnologijama kojima se organi uprave služe u radu. Korišćenje novih tehnologija stvara preduslove lakše komunikacije sa građanima, privrednim subjektima i drugim organima i organizacijama javnog sektora. Pored toga, olakšava se komuniciranje i razmena informacija i unutar organa uprave, što je u skladu sa tendencijama društvenog razvoja. Vrčak i Musa imaju stav da elektronska uprava predstavlja novi način funkcionisanja javne uprave koji treba da doprinese ostvarivanju javnog interesa.²⁹

Nečeva (Netchaeva) ne određuje pojam elektronske uprave, već opisno definiše nekoliko faza u implementaciji i razvoju elektronske uprave, koje slede jedna za drugom. Na taj način mogu se uočiti osnovni elementi neophodni da bi se uprava jedne države mogla odrediti kao elektronska uprava. Autorka navodi da implementacija elektronske uprave podrazumeva:

1. ustanovljavanje internet (*online*) prezentacija ministarstava i drugih vladinih agencija i odeljenja;
2. omogućavanje interaktivnosti na internet prezentacijama, kako na lokalnom, tako i na državnom nivou (odgovori na najčešće postavljana pitanja; mogućnost slanja imejl poruka);
3. pružanje mogućnosti korisnicima da učestvuju na forumima ili anketama;

²⁷ Koprić, I., Marčetić, G., Musa, A., Đulabić, V., Lalić Novak, G., *nav. delo*, str. 36.

²⁸ Vrčak, N., Musa, A., *E-uprava u Hrvatskoj: Izazovi transformacije uprave u digitalnom društvu*, Zagreb, 2016, str. 9.

²⁹ *Isto*.

4. vlada i njene službe nude *online* usluge, kao što je mogućnost plaćanja kazni, obnova dozvola, registracija kola, prijava boravka i slično;

5. sva odeljenja, službe i vladine organizacije objedinjavaju se u jedinstveni vladin portal, koji nudi kompleks različitih usluga za populaciju. Portal, takođe, pruža građanima mogućnost da učestvuju u *online* diskusijama, komentarišu političke mere i predloge zakona i da glasaju preko Interneta”.³⁰

Možemo primetiti da pomenuto shvatanje ne obuhvata sve mogućnosti i potencijale elektronske uprave, već samo predviđa neophodne faze u uspostavljanju novog sistema koji bi stvorio preduslove za određenje aparata uprave kao elektronske uprave. Ipak, i takvo shvatanje je korisno, budući da dodatno osvetljava razvoj elektronske uprave.

Feng (Fang) određuje elektronsku upravu „kao način za vlade da koriste inovativne informaciono-komunikacione tehnologije, posebno aplikacije koje se zasnivaju na internetu, sa ciljem da obezbede građanima i privrednim subjektima, pogodan pristup vladinim informacijama i servisima, da poboljšaju kvalitet usluga i da omoguće (građanima i privrednim subjektima – dodao autor) veće mogućnosti za učestvovanje u demokratskim institucijama i procesima”.³¹

Prema **Basu (Bassu)** polazna osnova za određenje elektronske uprave jesu nove tehnologije koje omogućavaju automatizaciju i kompjuterizaciju postojećih postupaka koji se baziraju na papirnoj dokumentaciji. Kako ovaj autor navodi „elektronska uprava ima za cilj da poboljša pristup i pružanje usluga vladi u korist građana. Još važnije, njen cilj je da pomogne u osnaživanju napora vlade ka efikasnijoj upravi, povećanoj transparentnosti i boljem upravljanju socijalnom situacijom u zemlji, kao i ekonomskim resursima za razvoj.”³² Čineći osvrt na razlike u određivanju pojma elektronske uprave, Basu navodi da te razlike nisu samo semantičke, pa da su definicije i termini koje su usvojile pojedine države izmenjene, budući da su se promenili i prioriteti i ciljevi elektronske uprave. Reč je dakle o celokupnoj transformaciji upravnog aparata.

Peri (Perry) teži da elektronsku upravu odredi preko četiri osnovna elementa. Njegovo shvatanje elektronske uprave nešto je šire, pa obuhvata i momente digitalizacije zakonodavnog rada, kao i digitalizaciju pojedinih instituta koji se ne odnose isključivo na javni, već i na privatni sektor. Četiri osnovna stuba preko kojih

³⁰ Navedeno prema: Netchaeva, I., *E-government and E-democracy: A Comparison of Opportunities in the North and South*, Gazzete: the international journal for communication studies, vol. 64, no. 5/2002, str. 467–468.

³¹ Fang, Z., *E-Government in Digital Era: Concept, Practice and Development*, International Journal of the Computer and the Internet Management, no. 10(2) 2002, str. 4.

³² Basu, S., *E-government and Developing Countries: An Overview*, International Review of Law Computers and Technology, vol. 18, no. 1/2004, str. 110, dostupno na: file:///C:/Users/Win/Downloads/E_Government_and_Developing_Countries.pdf, 20.3.2026.

se određuje elektronska uprava, prema Periju, jesu elektronska demokratija, elektronsko pružanje usluga, elektronski menadžment i elektronsko upravljanje.³³

Prvi stub – *elektronska demokratija* obuhvata sve aktivnosti organa države čiji je cilj ostvarivanje osnovnih demokratskih principa korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija. Kroz implementaciju elektronske demokratije, organi javne vlasti približavaju se fizičkim i pravnim licima, sa težnjom da im olakšaju ostvarivanje prava i interesa. Peri navodi da ovaj element nije u velikom stepenu primenjen u praksi država. Razlog se nalazi u činjenici da su informaciono-komunikacione tehnologije relativno nova društvena pojava u odnosu na većinu, te je za razvoj ovog elementa neophodno digitalno opismenjavanje velikog broja građana. U suprotnom, ukoliko bi se implementirali instituti elektronske demokratije, a građani ne bi umeli da ih iskoriste, javila bi se opasnost od diskriminacije i nepravednog tretmana građana. Nove tehnologije i dalje su relativno skupe, pa nisu dostupne svim građanima, pa čak u punoj meri ni državama, što otežava njihovu jednaku primenu. Pored toga, različiti tehnički i logistički problemi implementacije elektronske demokratije sputavaju realizaciju teorijski odličnih osnova.

I pored svih teškoća i prepreka, ideja elektronske demokratije je zaživela u praksi pojedinih država. Elektronska prijava za glasački spisak,³⁴ glasanje elektronskim putem,³⁵ podnošenje elektronskih molbi, peticija i zahteva samo su neki od načina ostvarivanja demokratije korišćenjem informaciono-komunikacionih tehnologija. Sve te aktivnosti odnose se na nadležnost države, pa tako elektronska demokratija obuhvata i deo upravne materije. U budućnosti, daljim razvojem tehnologije, digitalnim opismenjavanjem građana i sve većom povezanošću, razumno je očekivati dalji razvoj instituta i principa elektronske demokratije.

Drugi stub elektronske uprave, prema Periju, predstavlja pružanje *elektronskih usluga*. Organi javne vlasti vrše različite poslove i zadatke, koji se neretko odnose i na zadovoljavanje potreba građana. Naravno, razvoj računara i poboljšanje mogućnosti interneta doprinose da se i te usluge pružaju elektronskim putem. Tako se javljaju digitalne javne usluge. Njima se olakšava pozicija građana koji ne moraju fizički da idu kod organa kako bi zadovoljili svoje potrebe i interese, a takođe i sami organi uživaju benefite budući da mogu lakše, jednostavnije i brže da pruže usluge, što im ostavlja više vremena i ljudskih resursa za obavljanje drugih poslova.

³³ Perri, P., *E-governance Styles of Political Judgment in the Information Age Polity*, Palgrave Macmillan, UK, 2004, str. 15–17.

³⁴ U Republici Srbiji, građani se mogu elektronskim putem prijaviti u glasačke spiskove. Vid. <https://upit.birackispisak.gov.rs/>

³⁵ Glasanje elektronskim putem dobija sve više maha širom sveta. SAD, Brazil, Kanada neke su od država u kojima elektronsko glasanje već predstavlja praksu. Takođe, u pojedinim državama u Evropi, ovakvom načinu glasanja popularnost sve više raste, a već se primenjuje u Estoniji i Belgiji. L. Cerulus, *E-Democracy entrepreneur: Online voting will boom in coming years*, Euractiv, online 2014, <https://www.euractiv.com/section/elections/interview/e-democracy-entrepreneur-online-voting-will-boom-in-coming-years/>, 25.3.2026.

Kako je pružanje elektronskih usluga već afirmisano u okvirima privatnih subjekata, tako je i njihova implementacija u javnom sektoru olakšana. Mogućnost izvršavanja novčanih obaveza, kao što su plaćanje javnih taksi, javnih i drugih dažbina elektronskim putem, pristup jedinstvenom upravnom mestu i izdavanje različitih javnih isprava i uverenja, zakazivanje prijema kod organa javne vlasti elektronskim putem, dobijanje informacija elektronskim načinima komunikacije, neke su od usluga koje su digitalizovane i prebačene iz analognog u digitalni oblik.

Treći stub elektronske uprave tiče se *elektronskog menadžmenta*. Ovaj novi, digitalni oblik upravljanja organizacijama omogućava razmenu informacija i dobara unutar strukture i mreže organa javne vlasti. Pod elektronskim menadžmentom misli se na usklađivanje i upravljanje unutrašnjom strukturom organa vlasti. Na taj način, znatno se olakšava i ubrzava obavljanje „uobičajenih” upravnih delatnosti i poslova. Granice podele elektronskog menadžmenta i elektronskog upravljanja nešto su teže vidljive i neretko dolazi do poklapanja ovih elemenata.³⁶

Najzad, pod *elektronskim upravljanjem*, podrazumeva se niz raznovrsnih aktivnosti koje su usmerene ka pružanju digitalne podrške formiranju državne politike, ali i kontrole u realizaciji tako postavljenih ciljeva. Dakle, elektronsko upravljanje obuhvata proces formiranja politike jedne države i upotrebu informaciono-komunikacionih tehnologija u cilju efikasnijeg rada, bržeg delovanja i smanjivanja troškova komunikacije svih delova državnog aparata, a posebno onog koji se odnosi na organe uprave.

Naravno, svi pomenuti elementi u velikoj meri se poklapaju i međusobno dopunjuju. Oni služe jedan drugom kao podrška i odskočna daska, a u svom zajedničkom delovanju, prema Periju, oni stvaraju elektronsku upravu u punom smislu reči, iako je reč o jednom apstraktnom i širokom shvatanju koje izlazi iz okvira prava i čini izlet u određene delove ustavnog prava, privrednog prava, menadžmenta, ali i drugih naučnih disciplina, poput menadžmenta i upravne nauke.

6. Zaključna razmatranja

Uvideli smo da se pojam elektronske uprave može odnositi na različite koncepte, pojave i institute. Ipak, osnovni elementi elektronske uprave, koji se javljaju u shvatanjima svih autora, jesu upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija i digitalizacija procesa rada i komunikacije. Ovi elementi omogućavaju ostvarivanje principa kojima teži svaka uprava, a to su transparentnost rada, bolji kontakt i veća bliskost sa strankama i omogućavanje lakšeg i efikasnijeg zadovoljavanja potreba građana i privrednih subjekata. Dakle, nove tehnologije imaju značajnu ulogu kako u javnom, tako i u privatnom sektoru. Potencijal elektronske uprave, njen uticaj na metodologiju rada i odnos sa građanima omogućava izmenu tradicionalne javne uprave i dostizanje novih stepenica u razvoju koje se mogu odrediti kao elektronska uprava.

³⁶ Perri, P., *nav. delo*, str. 16.

Za kraj, autor rada ponudiće svoje viđenje elektronske uprave, koje se oslanja na pomenuta stanovišta domaćih i stranih autora. Elektronska uprava predstavlja novi oblik organizacije i rada javne uprave, formiran pod uticajem informaciono-komunikacionih tehnologija (računara, pametnih telefona, komunikacionih mreža i dr.) i interneta, koji omogućava učešće organa uprave u digitalnom okruženju kroz digitalnu prezentaciju, digitalnu komunikaciju i razmenu podataka, elektronsko pružanje upravnih i drugih javnih usluga, kao i mogućnost izvršavanja obaveza građana i privrednih subjekata elektronskim putem. Smatramo da ovakvo određenje ukazuje na osnovne elemente elektronske uprave, njen odnos prema tradicionalnoj formi uprave i pojave oblike kroz koje se ostvaruje u praksi.

*Zoran Jovanović, Ph.D., Full-time Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

OVERVIEW OF THE DEVELOPMENT OF ELECTRONIC GOVERNMENT

Summary

The considerable importance of electronic government for the present and future of the state and society necessitates a thorough theoretical and practical approach encompassing the definition of the very concept of electronic government, as well as its role and significance for the modern state and society. To that end, this paper provides a brief overview of its historical development in order to enable the reader to understand how the current state of affairs has been reached and which potential future directions of development may be realised.

The paper is primarily focused on a scholarly legal analysis of the fundamental elements, institutions, and manifestations of electronic government. Its aim is to highlight the breadth and significance of electronic government as a relatively new phenomenon both globally and within the domestic legal system, and thereby to offer a modest contribution and a starting point for future academic and professional research, projects, and considerations concerning this social and legal phenomenon.

Key words: *electronic government, public administration authorities, information society, digitalisation of public administration, state authority .*

Literatura

- Basara, N., *Digitalna transformacija kao temelj 4. industrijske revolucije*, (završni rad), Politehnika Pula, 2017.
- Basu, S., *E-government and Developing Countries: An Overview*, International Review of Law Computers and Technology, vol. 18, no. 1/2004.
- Baćanin, N., *Upravno pravo, knjiga I – Uvodna i organizaciona pitanja*, Kragujevac, 2011.
- Bodul, D., Brkić, A., *Digitalizacija građanskog sudovanja: e-pravosuđe kao instrument gospodarske konkurentnosti*, Zbornik radova: Suvremeni izazovi EU, Republike Hrvatske i zemalja Zapadnoga Balkana, Rijeka, 2020.
- Vučinić, D., *Elektronska uprava – koncept i usluge sa osvrtom na elektronsku upravu u Republici Srbiji*, Glasnik prava, god. XI, br. 1/2020.
- Vrček, N., Musa, A., *E-uprava u Hrvatskoj: Izazovi transformacije uprave u digitalnom društvu*, Forum za javnu upravu – Uprava u digitalno doba, Zagreb 2016.
- Davinić, M., Todoroski, I., *Elektronska uprava u Republici Srbiji – Trenutno stanje i pravci razvoja*, Pravni život, br. 10/2011.
- Damjanović, I., *Elektronska demokratija (e-democracy) kao mogućnost demokratizacije*, Srpska politička misao, god. 16, vol. 23, br. 1/2009.
- Dimitrijević, P., *Umrežena javna uprava*, Pravni život, br. 11/2009.
- Dimitrijević, P., *Elektronska uprava i informaciono društvo*, Moderna uprava – časopis za upravno - pravnu teoriju i praksu, Banja Luka 2009.
- Jovanović, Z., *Elektronska uprava u Srbiji*, Zbornik radova: Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope, knj. 3, Kragujevac 2008.
- Koprić, I., Marčetić, G., Musa, A., Đulabić, V., Lalić Novak, G., *Upravna znanost*, Zagreb 2014.
- Lilić, S., *Upravno pravo i upravno procesno pravo*, Beograd 2013.
- Martinović, A., *Načelo podele vlasti u trouglu političke filozofije, pravne teorije i pozitivnog zakonodavstva – sa posebnim osvrtom na odnos vlade i uprave u sistemu podele vlasti*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, br. 1/2006.
- Maljković, N., *Političko-izvršna funkcija u društvenopolitičkom sistemu Jugoslavije*, doktorska disertacija, Beograd 1985.
- Milenković, D., *Savremene teorije i moderna uprava*, Beograd 2019.
- Milosavljević, M., Veinović, M., Grubor, G., *Informatika*, Beograd 2009.
- Milosavljević, B., *Načelo podele vlasti u ustavu i ustavnoj praksi Republike Srbije*, Pravni zapisi, god. III, br. 1/2012.
- Ndou, V., *E-Government for Developing Countries: Opportunities and Challaenges*, The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries – EJISDC, no. 18/2004, str. 3, dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.691.9561&rep=rep1&type=pdf>
- Norris, P., *Digital Divide – Civic engagement, information poverty, and the Internet worldwide*, Cambridge: Cambridge University Press, Cambridge 2012.
- Netchaeva, I., *E-government and E-democracy: A Comparison of Opportunities in the North and South*, Gazzete: the international journal for communication studies, vol. 64, no. 5/2002.
- Perri, P., *E-governance Styles of Political Judgment in the Information Age Polity*, Palgrave Macmillan, UK, 2004.
- Prlja, D., Andonović, S., *Digitalizacija rada Upravnog suda*, Savremena uprava, br. 1/2019.

- Rendulić, D. I., *ITdesk.info – projekat računarske e-edukacije sa slobodnim pristupom – Priručnik za digitalnu pismenost*, Zagreb, 2013.
- Schwab, K., *Četvrta industrijska revolucija*, World Economic Forum 2016.
- Subotić, O., *Informaciono kontrolisano društvo*, Stari Banovci – Beograd 2011.
- Fang, Z., *E-Government in Digital Era: Concept, Practice and Development*, International Journal of the Computer and the Internet Management, no. 10(2) 2002.
- Henman, P., *Governing Electronically, E-Government and the Reconfiguration of Public Administration, Policy and Power*, Palgrave Macmillan, UK, 2010.
- Weber, M., *Economy and Society: An Outline of Interpretative Sociology*, University of California Press, Berkeley - Los Angeles - London 1978.

